

УДК 32-027.21:316.48

О.М. Сахань, канд. соц. наук

*Національний університет "Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого"*

ДЕСТРУКТИВНИЙ ВЕКТОР ПОЛІТИЧНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ В РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Автор аналізує деструктивність у розвитку сучасного українського суспільства, зумовлену політичною кризою, називає причини появи та особливості перебігу політичних конфліктів в Україні, характеризує специфіку процесів, що відбуваються в політичному та соціальному просторі країни в умовах політичної конфліктності, досліджує руйнівні наслідки конфліктності та пропонує шляхи розв'язання наявних у суспільстві конфліктів та запобігання їх деструктивним наслідкам.

Ключові слова: політична криза, політична конфліктність, конфліктогенні, деструктивні та конструктивні чинники.

Деструкція як загальний феномен, що пронизує всі сфери життєдіяльності суспільства, формується й підсилюється в соціумі протягом людської історії в ході соціально-політичного розвитку і певним чином проявляється в політиці, особливо в умовах її конфліктності. Донедавна Україну буквально розривали внутрішні чвари, здавалося, що буцімто деструкція, стала політичною технологією, що призводить до поступового поширення кризи в політиці на всі інші галузі життєдіяльності країни. В суспільстві й досі зберігається певне протистояння різних політичних сил і окремих груп населення, прояви нетерпимості на світоглядному та ідеологічному ґрунті, що посилюються протистоянням депутатських фракцій у парламенті між собою, риторикою конфронтації у мас-медійному просторі й на побутовому рівні в спілкуванні громадян.

Перманентні загострення політичних конфліктів стали сприйматися більшістю населення як ознака соціальної нестабільності, кризи влади, вияв надмірних амбіцій окремих політиків та переважання особистих і групових інтересів у їхніх діях над загальнонаціональними. Руйнівний вплив політичної конфліктності на формування в свідомості особистості суперечливих настанов, подвійної моралі, закріплення недовіри до інститутів влади, посилює

когнітивний дисонанс, внаслідок чого виникає соціальна фрустрація, політична пасивність і відсторонення громадян від політики, гальмування розвитку громадянського суспільства.

Тому для України найбільш *актуальним* сьогодні є подолання політичної конфліктності та її деструктивного впливу на суспільство і підвищення ефективності державної влади та самоуправління. Створити стабільну політичну систему, в якій би працював закон, повернути довіру владі та заручитися підтримкою народу неможливо без вирішення цих найболючіших проблем.

Проблематика політичної конфліктності має багаті традиції в історії суспільної думки. Гоббс бачив причину політичної конфліктності в державі в суспільній нерівності, яка походить від обмеженості ресурсів та порушення міри і справедливості в розподілі майна та чеснот [1, с. 428]. Французькі вчені періоду післянаполеонівської Реставрації та Липневої монархії (О. Тьєррі, Ф. Гізо, Ф. Міньє, Л. Т'єр та ін.) дійшли до розуміння того, що внаслідок суспільних протиріч між бідними і багатими загострюється політична конфліктність, яка переростає в класову боротьбу. К. Маркс і Ф. Енгельс вважали, що ця боротьба веде до найвищого прояву – соціальної революції, в результаті якої здійснюється перехід від однієї суспільно-економічної формації до іншої, більш прогресивної. Деякі теоретики XIX ст. – поч. XX ст. (А. де Токвіль, Г. Гегель, К. Маркс, Г. Зіммель, Р. Парк, Е. Бержесс, А. Смолл, а пізніше К. Боулдінг, Л. Козер, А. Бентлі та ін.) розглядали конфлікт як головне джерело розвитку, що полягає у докорінних змінах у політичному просторі; як основний стимул соціального розвитку (Г. Спенсер, М. Вебер, Л. Гумплович); доводили позитивну роль конфлікту в забезпеченні суспільного порядку та стійкості соціальної системи (наприклад, Л. Козер) [2].

Інші дослідники (Р. Мертон, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, М. Вебер, Д. Дьюї) розглядали конфлікт як аномалію політичного процесу, що порушує межі норм та принципів організації суспільства, а політику, у свою чергу, як підтримку "соціальної солідарності" (Е. Дюркгейм) [3], постійного вихователя громадян та суспільства (Д. Дьюї) [4, с. 48–49].

Більшість сучасних дослідників (Р. Дарендорф, Дж. Бертон, К. Ледерер, В. Семенов, А. Романюк, Ю. Запрудський, В. Іванов та ін.) вважають, що політичні конфлікти відіграють позитивну роль у суспільному житті, бо подають суспільству і владі сигнали про існуючі суперечності, розбіжності в позиціях громадян і стимулюють дії, здатні поставити ситуацію під контроль. Дестабілізація влади і дезінтеграції суспільства виникає не тому, що існують конфлікти, а від невміння врегулювати політичні протиріччя чи від елементарного ігнорування цих колізій.

А. Здравомислов, аналізуючи традиції проблематики політичного конфлікту, називає політичний конфлікт постійно діючою формою боротьби за владу в конкретному суспільстві [5]. Отже, саме боротьба за владу, її розпо-

діл чи володіння нею – найбільш істотна відмінність політичного конфлікту від інших соціальних конфліктів, в яких суб'єкти (особи, групи, еліти, держави) протистоять чи протидіють одне одному. Влада завжди несе одним володарювання, забезпечує переважний вплив на поведінку інших у бажаному для себе напрямі через примус, приналежності, перешкоди конкурентові в боротьбі за владу, шантаж, погрози, залякування, інформаційну обробку, прямий чи опосередкований контроль за допомогою застережень, рекомендацій, помсти і т. п., а іншим, що зазнають цього впливу, – підкорення, втрату або відмову від чогось. Бо ж людство знає тільки один механізм досягнення навіть найгуманніших ідеалів й цілей, якщо мова йде про долю суспільства, – політичну владу [6, с. 270].

Таким чином, аналіз наукових джерел і публікацій свідчить про те, що, незважаючи на певний інтерес науковців до проблеми політичної конфліктності, дослідження її деструктивного впливу на суспільство носять опосередкований характер. Тому *метою даної роботи* є аналіз деструктивності в розвитку сучасного українського суспільства, яка була спричинена політичною конфліктністю, та пошук шляхів її подолання.

Політична влада "водночас виступає і причиною протиріч, і джерелом вірогідного конфлікту, а також основною сферою життя, в якій відбуваються зміни внаслідок конфлікту" (К. Полецький) [7, с. 265]. Вона постійно балансує між конструктивним та деструктивним, перебуваючи в різних фазах свого розвитку: підйому, спаду, кризи і виходу з кризи, переходу до фази підйому, але вже на більш високому рівні, рухаючись ніби по спіралі. Фаза кризи є деструктивним періодом розвитку влади, а фаза підйому – відповідно конструктивним періодом, причому в характеристиці будь-якої фази розвитку влади є і конструктивні, і деструктивні елементи. Якщо, *конструктивно* можна визначити як те, що створює умови для подальшої роботи, може бути основою для вироблення будь-яких рішень (у загальному розумінні) [8, с. 251], або як характеристику, що відображає позитивні тенденції розвитку будь-якого явища і роботу на найкращий для визначеного явища результат (у вузькому значенні), то *деструктивно* – як порушення або руйнування нормальної структури будь-чого [9, с. 196], що іноді передуює появі чогось іншого [10, с. 264]. Хоча подолати деструкцію політичної влади, а отже і конфліктність, що її супроводжує, неможливо, проте можна зменшити період кризи, нівелювати її негативні наслідки, прискорити трансформацію деструктивної фази розвитку влади в конструктивну.

Деструктивний вектор політичної конфліктності в сучасній Україні спричинив політичну кризу – наймасштабнішу з часів незалежності нашої країни. Основними чинниками цієї кризи науковці вважають відсутність демократичних традицій та досвіду президентства і парламентаризму; нестабільність та недосконалість правової бази (постійне внесення змін до Конституції України, неврегульованість правового статусу опозиції); неза-

лансований перерозподіл повноважень між гілками влади та несформованість механізмів, що забезпечують їх взаємодію; слабку інституціоналізацію партійних структур; нерозвиненість інститутів громадянського суспільства; недосконалість виборчої системи; відсутність об'єднуючої національної ідеї; поляризацію суспільства [11].

Специфіка політичних процесів в умовах політичної конфліктності в сучасній Україні полягає в тому, що вони розвиваються на тлі швидкого і сталого падіння життєвого рівня основних соціальних верств населення. Одна з найважливіших проблем, пов'язаних з широкомасштабними конфліктами, полягає в надзвичайно високій поляризації суспільства, викликаній помітною нерівністю доходів. Логіка ринкових реформ породжує структурне безробіття і бідність, появу абсолютно незахищених верств населення. Відбувається вимивання "середнього класу" за рахунок збіднілих, але соціально значущих його прошарків – науково-технічної інтелігенції, вчителів, лікарів, висококваліфікованих робітників, тобто тих, хто визначає інтелектуальне обличчя нації та її можливості у сфері науково-технічного прогресу. У широких верств населення країни зникає впевненість у завтрашньому дні. Влада привчає суспільство до насилля та відвертого знущання над ним, стверджуючи в його свідомості принципи домінування політичної доцільності над правом. Через це, мабуть, і маємо "куплені" мітинги, відсутність власної думки та позиції, слабе розуміння того, що відбувається насправді. Населення країни втомилося від постійних передвиборчих баталій, конфронтації, махінацій із землею, будівельних афер, затримок заробітної плати, безробіття, зростання цін на товари та послуги, безвідповідальності влади [12]. А після останніх президентських виборів та побудови міцної вертикалі влади діючою політичною силою, з телеекранів не сходять "багатосерійне телешоу" із відповідними коментарями про арешти та утримання в слідчому ізоляторі Києва деяких з опонентів регіоналів, багатогодинні допити в прокуратурі чільних представників колишньої владної верхівки за висунутими їм кримінальними обвинуваченнями.

Прискорена модернізація "згори", породжені нею кризи (наприклад, конституційна, судова та ін.) підірвали у свідомості значної частини населення легітимність державно-правових інститутів, та й самої політичної системи. Про це, зокрема, свідчить низький престиж органів усіх трьох гілок влади, переважної більшості політичних лідерів і державних діячів. Унаслідок поєднання гостроти "суто" політичних конфліктів з політизацією економічних, трудових, соціальних та інших конфліктів відбувається посилення внутрішнього суспільного розбрату, масового незадоволення і пов'язаної з ним соціальної напруги, що створює додаткові труднощі в пошуках політичного компромісу і згоди.

У політичному і соціальному просторі країни останніми роками відбулися практично всі можливі типи політичних конфліктів: конфлікт іден-

тичностей (сепаратизм східних і південних регіонів, спроби впровадження російської мови як державної); конфлікт між владою і опозицією (помаранчева революція, протистояння між владною більшістю від ПР і опозиційною меншістю в парламенті); конфлікт між політичними конкурентами в межах однієї електоральної ніші ("Наша Україна" і БЮТ); конфлікт між бізнесовими конкурентами, що мають політичний вплив (приватизація "Криворіжсталі", криза навколо Нікопольського заводу феросплавів); конфлікт особистий (Ю. Тимошенко і В. Ющенко) [13] та багато інших. Голова Верховної Ради Володимир Литвин серед причин того, що "ситуація в країні стрімко набувала критично загрозливого характеру", назвав передусім такі: "Державне управління було доведено до стану паралічу, зростаюча неадекватність у діяльності інститутів влади, їх посадових осіб, а також усіх політичних сил, представлених у владі, блокування роботи парламенту" [14]. На жаль, сьогодні мало що змінилося у стосунках між представниками партії влади та опозиції, а парламентські протистояння доходять до брутальних сварок чи навіть бійок.

Комплексна дія конфліктогенних чинників у вітчизняних умовах проявляє певні закономірності їх появи і протікання. Політичні конфлікти в Україні, як правило, обумовлені сукупністю об'єктивних і суб'єктивних передумов. Простежується чітка тенденція генералізації конфлікту – внаслідок внутрішньої ескалації він проектується з одного рівня на інший. Важливу роль при цьому відіграють політичні сили, запрограмовані на ескалацію конфлікту. Їх політична стратегія побудована на створенні конфлікту, його підтриманні і ескалації за будь-яких умов. Класичним зразком "перенесення" конфліктності з одного рівня на інший може слугувати політична поведінка БЮТ упродовж усього періоду перебування у владі.

На думку політологів, країна перебуває в складній ситуації перш за все через непрофесійність політиків, їх невміле керівництво, при цьому серед тих, хто перебуває і сьогодні при владі, чимало таких, що "інтелектуально не здатні управляти" і/або ведуть антиукраїнську і антиконституційну політику, яка власне й довела країну до системної кризи.

Сучасні українські політики сприймають владу як власність і як об'єкт надприбутку. Вони все більше нехтують суспільними інтересами заради особистих цілей, демонструючи зневагу до правових норм та ігноруючи норми моралі, що стало наслідком повсякденного, звичного, ледь не узаконеного правового нігілізму, порушення депутатами і держслужбовцями норм Конституції й законів України. Наприклад, у Верховній Раді у кожній фракції є депутати, котрі голосують, крім своєї власної картки, ще й двома трьома картками відсутніх. Коли в польському Сеймі кілька років тому двоє парламентаріїв проголосували картками двох своїх відсутніх колег, піднявся страшний скандал: наступного дня ці депутати були виключені з відповідної фракції [15].

Вочевидь, що нині в органах державної влади існує "кадровий голод". Процес зміни поколінь відбувається дуже повільно. Старше покоління вже відходить, середнє ще належним чином не взяло владу у свої руки, а молодше до влади поки що не допускають. На тлі підвищеної конфліктності, що стала атрибутом нових норм політичної конкуренції, у громадян сформувалося уявлення про низький рівень компетентності й відповідальності діючої влади, політичні лідери України все більше втрачають довіру народу.

Деструктивний вектор політичної конфліктності в Україні проявляється в тому, що владні структури відтворюють та конструюють ту систему відносин в суспільстві, яка виникає та розвивається в їх власному середовищі: загострення політичного протистояння та постійна підтримка існування конфліктності. Багаття конфлікту, образно висловлюючись, горить тому, що люди підкидають у нього "дрова" – віддають йому час, душевні сили, здоров'я, а іноді й життя [16, с. 41]. Так, сучасний український парламент є не стільки інститутом соціального чи ідейного представництва, скільки "ареною" зіткнення інтересів частин політичної еліти, що конкурують між собою. Постійні блокування роботи Верховної Ради України є віддзеркаленням боротьби між олігархічними угрупованнями, які активно використовують неформальні механізми впливу на прийняття управлінських рішень. Крім того, у сфері взаємозв'язків та комунікації між владними інституціями існує нормативно-правова невизначеність поділу сфер компетенції та процедурних питань із забезпечення взаємодії органів влади, незбалансованим є розподіл повноважень між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування, що характеризується надмірною централізацією владних функцій і не забезпечує належної ресурсної бази для забезпечення реального самоврядування територіальних громад. Усе це істотно підриває рівень легітимності підзвітної громадянам влади, поглиблює проблему суперечності між, декларованими нею ідеалами правової демократичної держави, з одного боку, а з іншого – між наявними політичними практиками на рівні "високої" та "рутинної" політики.

Особливе незадоволення викликає слабка репрезентація в рішеннях, які приймаються владою, політичних інтересів основних соціальних верств, що ускладнює зворотний зв'язок з владними структурами і можливість впливати на політичний процес. Населення переконане, що влада в країні належить фактично замкнутому елітарному колу осіб, на діяльність яких практично неможливо впливати. Найбільш тривожний момент, що свідчить про наростання негативних тенденцій у функціонуванні державної влади, полягає в тому, що представники чиновницького апарату все більше відчують свою корпоративну самоцінність і починають домінувати як корумповані провідники здійснюваних політичних рішень і дій. Розбещення владного апарату, чиновницько-номенклатурного прошарку все більше посилює відчуження між владними структурами і суспільством.

Політична практика переконливо демонструє суспільству, що в Україні політики нерідко не несуть жодної відповідальності за свої слова та вчинки. У парламенті з року в рік засідають одні і ті ж діючі особи, але під іншими гаслами або в іншій партії, зокрема тепер, коли за пропорційною системою ми обираємо список партії, а не окремих депутатів. У закритому режимі зі складу фінансових інвесторів формується партійний список. Основними засобами приходу до влади стає сфальсифіковане виборче право з паралельним застосуванням маніпулятивних технологій, а також незаконним використанням адміністративних та фінансових ресурсів. Захоплення влади в такий спосіб забезпечує доступ до управління людьми, а також інформаційними, фінансовими та природними ресурсами [17].

Певні українські партії рекрутують політичних бійців, готових виконувати будь-яку роботу, тож інтереси, що відстоюються партією, є інтересами тих, хто платить гроші. Щоб вступити в лави тієї чи іншої партії треба обґрунтувати свою необхідність їй, тобто довести спроможність платити за представництво своїх інтересів у парламенті, а саме за лобіювання законів, необхідних для забезпечення гарних перспектив розвитку бізнесу (бізнесу того, хто платить). За деякими оцінками, місце в парламенті коштує близько 20 млн доларів та "відбивається" всього за три місяці. Але страшно навіть не це, а те, що всі це знають, але зробити нічого не можуть – не дозволяє наша виборча система [18]. Запроваджена в Україні пропорційна система виборів до ВР України та органи місцевого самоврядування практично позбавляє виборців можливостей впливу на формування кадрового складу органів влади. Водночас, збільшення термінів повноважень парламенту України та органів місцевого самоврядування знижує рівень відповідальності політичних суб'єктів за результати здійснюваної політики.

Недарма численні дослідження останніх років показують, що ставлення громадян майже до усіх політиків, які перебувають у владі, погіршилось. Так, наприкінці 2010 р. в Україні зафіксовано найнижчий рівень довіри до державних інституцій та окремих політиків. Після педофілгейтів та інших скандалів суспільство не вірить не тільки політикам, але й само собі. Так, у 2002 р. своєму сусідові довіряло понад 20%, а не довіряло 6%. У 2009 р. довіряють своєму сусідові 15% українців, а не довіряють 7%. Ми перестали довіряти ближньому. Якщо немає такої довіри, немає взаємодії на горизонтальному рівні. Якщо немає горизонтальної взаємодії, немає політичної української нації [19]. Чим більше влада буде прагнути до збереження статус-кво і досягнення лише власної корпоративної мети, тим інтенсивнішим стане зростання недовіри щодо неї. Ця недовіра і відчуження здатні призвести до втрати фактичної легітимності влади при формальному юридичному праві, а після цього перейти у фазу активного опору їй з усіма негативними наслідками.

На фоні загального неблагополуччя – головного результату деструктивного впливу політичної конфліктності на суспільство – складається стійке

враження, що політична еліта навмисне ухиляється від чіткого оприлюднення своїх позицій і намагається експлуатувати цінності демократії, справедливості, свободи, невід'ємних людських прав тощо, привабливі для всіх верств населення гасла, щоб під їх прикриттям реалізувати свої вузькокорпоративні інтереси. Через це вона сприяє парадоксальному і разом з тим природному результату: у свідомості значної частини населення цінності демократичних реформ перетворюються на негативні символи.

Запобігти процесу кумулятивності політичної влади (коли будь-який суб'єкт владних відносин орієнтується перш за все на власні інтереси, намагаючись розширити сферу особистого впливу і контролю), приборкати претензії та амбіції тих чи інших осіб (груп) можна лише зусиллями об'єкта політичної влади – народу. Тому, наприклад, громадянам, які голосують за кандидата на будь-яку державну посаду, слід більше розраховувати не на достоїнства лідера, серед яких домінують лідери вождистського типу, які з готовністю претендуватимуть на роль національних диктаторів у разі розгортання "кризи демократії", а на створення системи стримувань та противаг, здатної контролювати його і запобігати діям (прагнення "порядку" й "сильної руки"), спрямованим на перевищення наданих йому повноважень [20]. Тобто протидія деструкції політичної влади повинна виражатися не лише в якісному відборі політичної еліти, а й у створенні реальних механізмів для обмеження авторитарності цієї еліти. Крім того, владним інституціям, необхідно шукати шляхи гармонізації у взаємовідносинах між центром і регіонами, між місцевим самоврядуванням і державними органами. Запорукою цієї гармонізації є певний баланс між повноваженнями, фінансами, способом виборів, формування тих чи інших органів і відповідальності всіх учасників цих відносин.

Для того щоб конфліктна ситуація в нашій країні не призводила до соціальної та політичної деструкції, не завдавала шкоди сфері національних інтересів та іміджу країни, не руйнувала моральні засади політики та економіки, не впливала негативно на інтереси окремих соціальних верств та груп, необхідно провести комплекс заходів з реформування політичної системи і змін у громадській думці, які б призвели до стабілізації політичного і суспільного життя на основі демократичних норм і балансу інтересів основних політичних і соціальних груп.

Апробованим у європейській традиції механізмом подолання конфліктної зацикленості політичного життя країни є проведення *круглих столів* з "національного примирення", що практикувалися на зламі історичних епох: при переході від диктатури до демократії в Іспанії; при поваленні комуністичного режиму в Польщі тощо.

Вітчизняний досвід так само має успішні приклади подібного порозуміння, зокрема, в процесі врегулювання політичної кризи кінця 2004 р. Менш успішним, на думку спостерігачів і самих учасників політичного процесу,

є досвід проведення "круглого столу" та підписання Універсалу національної єдності 2006 р., оскільки ця акція не призвела до переведення політичної боротьби у рідше дотримання чітких правил і спільно визначених пріоритетів державного розвитку. При цьому не слід недооцінювати позитивні наслідки цієї події, яку варто розглядати лише як перший крок до запровадження в Україні європейської публічної моделі та адаптації до її вимог усіх акторів політики [21]. Важливо, щоб повноправними учасниками цього "круглого столу" могли стати не лише парламентські політичні партії, але й представники громадськості, соціальних груп, авторитетні вчені і громадські діячі.

Такий механізм дасть можливість консолідуватися конструктивним соціальним силам навколо зрозумілого плану дій і конкретної мети. Водночас, він дозволить чітко ідентифікувати спроби зірвати процес національного примирення і консолідації, а також виявить політичні сили і конкретних політиків, які нести відповідальність за можливий зрив такого процесу. Принципово важливо, що за таким "круглим столом" не повинні обговорюватися рішення стосовно поточної політичної ситуації, не мають укладатися жодні політичні пакти, окрім тих, що дозволять реалізувати даний план на практиці.

Водночас необхідно: проводити *прогнозування* еволюційно-циклічної динаміки соціально-економічного розвитку України, у тому числі визначення відповідних індикаторів кризових економічних і суспільно-політичних явищ в Україні та довкола неї; створити систему аналізу загроз, що виникають у кризовий період, їх джерел та розробити сценарії відвернення цих загроз та мінімізації негативних наслідків неправильних управлінських рішень [22]; на підставі ретельного *аналізу* давати адекватну і своєчасну *оцінку* характеру, інтенсивності і ступеня небезпеки латентних конфліктів, запобігати їх переростанню у відкриті і неконтрольовані конфлікти, застосовуючи легітимні механізми їх вирішення; виявляти в умовах нестабільного розвитку "точки стабілізації" (ними, зокрема, можуть бути економічні та суспільно-політичні явища і процеси, соціально-професійні та інші групи населення тощо) з наступним виробленням рекомендацій щодо перетворення їх на так звані "центри зростання" – чинники стимулювання подальшого розвитку продуктивних сил.

Важливо також проводити *консультативні семінари, консультації фахівців* щодо поліпшення управління суспільними процесами через механізми реалізації прийнятих рішень, а також щодо нейтралізації дії негативних чинників адміністративними, законодавчими, пропагандистськими та іншими засобами.

Необхідні певні *стандарти політичної поведінки* тих суб'єктів, які задіяні у всіх структурах політичної системи. У нас на сьогодні не вироблені чіткі критерії і стандарти відповідності певного політичного діяча, тій посаді, яку він займає. Якщо ми виробимо й запровадимо ці критерії та стандарти,

тоді в перспективі можна буде досягнути й того, що чиновники ітимуть автоматично у відставку у зв'язку із невідповідністю двом, а в ідеалі одному з визначених критеріїв, стандартів поведінки.

Сьогодні в Україні ще зберігаються передумови того, щоб політичний конфлікт з фактора дестабілізації суспільного ладу і загрози державній безпеці перетворився на елемент демократичного механізму розв'язання наявних у суспільстві проблем. Такий механізм може бути створений тільки шляхом інституціоналізації політичного конфлікту в межах демократичних правових процедур.

1. Гоббс Т. Избр. соч. / Т.Гоббс. – Т. 2. – М. : Мысль, 1991. – 748 с.
2. Див.: Козер Л.А. Завершение конфликта / Л.А.Козер // Социальный конфликт : современные исслед. : реферат. сб. – М. : ИНИОН РАН, 1991. – 34 с.; Козер Л.А. Функции социального конфликта / Л.А.Козер. – М. : Идея-Пресс, 2000. – 205 с.
3. Див.: Дюркгейм Э.О. О разделении общественного труда: метод социологии / Э.Дюркгейм. – М. : Наука, 1991. – 412 с.
4. Соловьёв А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии : учеб. для студентов вузов / А.И.Соловьёв. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 559 с.
5. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта : учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений / А.Г.Здравомыслов. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 317 с.
6. Борисова Г.А. Социальная деструкция : политический аспект (на примере Франкфурт. шк.) / Г.А.Борисова // ПОЛИТЭКС = POLITECH : Полит. экспертиза : науч. журн. – Т. 2, № 3. – СПб. : Изд-во С.-петерб. ун-та, 2006. – 356 с.
7. Політологія : посіб. для студентів вищ. навч. закладів / за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенко. – К. : Видав. центр "Академія", 1998. – 368 с.
8. Локшина С.М. Краткий словарь иностранных слов / С.М.Локшина. – 9-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1988. – 632 с.
9. Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В.Дубічинського. – Х. : ШКОЛА, 2007. – 832 с.
10. Хоркхаймер М. Диалектика просвещения : философ. фрагменты / М.Хоркхаймер, Т.Адорно ; пер. с нем. М.Кузнецова. – М. – СПб. : Медиум, Ювента, 1997. – 312 с.
11. Сучасні проблеми політичного менеджменту : матеріали між нар. наук.-практ. конф. (до 10-річчя заснування Укр. центру політ. менеджменту), 15–16 жовт. 2008 р., м. Київ [Електронний ресурс]. – К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2008. – Режим доступу : www.politik.org.ua

12. Мельвиль Ю.А. Демократические транзиты : теоретико-методич. и прикладные аспекты) / Ю.А.Мельвиль. – М. : М.О.Н.Ф.; Изд. центр науч. и учеб. программ, 1999. – 108 с.
13. Передумови загострення політичних конфліктів та пропозиції щодо подолання кризового сценарію [Електронний ресурс] // Аналіт. зап. щодо проблем і подій суспільного розвитку : берез. – груд. 2007 р. / Відділ стратегіч. комунікацій. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/March/04.htm>
14. Відкритий лист Голови Верховної Ради України Володимира Литвина Президенту України В.А.Ющенку, Прем'єр-міністру України Ю.В.Тимошенко, Головам депутатських фракцій у Верховній Раді України: В.Ф.Януковичу, І.Г.Кириленку, М.В.Мартиненку, П.М.Симоненку, І.Ф.Шарову, 10.07.2009. – Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт ВР.
15. Грабовський С. Поганий той спікер, який не прагне побути хоча б в. о. президента [Електронний ресурс] / С. Грабовський (14.07.2009). – Режим доступу : www.radiosvoboda.org/content/article/1776012.html
16. Конфликтология : учеб. для студентов юрид. вузов / под ред. А.С.Кармина. – СПб. : Лань, 1999. – 448 с.
17. Соловьев А.И. Политология : политическая теория, политические технологии : учеб. для студентов вуза / А.И.Соловьев. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 559 с.
18. Сучасні проблеми політичного менеджменту : міжнар. наук.-практ. конф. (до 10-річчя заснування Укр. центру політ. менеджменту), 15–16 жовт. 2008 р., м. Київ [Електронний ресурс]. – К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2008. – Режим доступу : www.politik.org.ua
19. Кулик В. Ані Янукович, ані Тимошенко не є ідеальними кандидатами для Кремля [Електронний ресурс] / Віталій Кулик. – Режим доступу : http://www.gart.org.ua/?lang=ua&page_id=2&news_type=3&element_id=23461
20. Виговський П. Ракурси та аспекти політичної реформи / Петро Виговський, Пилип Виговський // Персонал плюс. – 2007. – № 8(211).
21. Розвиток політичної системи та системи державного управління : експерт. семінар, 21 черв. 2006 р. [Електронний ресурс]. – К. : Нац. ін-т стратегіч. дослідж., 2006. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Table/21062006/index.htm>
22. Белов О.Ф. Концепція національної безпеки України в контексті трансформаційних перетворень / О.Ф.Белов, В.М.Геєць, С.І.Пирожков // Про стратегію розвитку України : до розробки проекту "Україна – 2010". – Розділ V. : розпорядження Президента України Л. Кучми від 26 лют. 1998 р. – № 43/98-рп.

Отримано 17.01.11

Е.Н. Сахань, канд. социол. наук

ДЕСТРУКТИВНЫЙ ВЕКТОР ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОНФЛИКТНОСТИ
В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Автор анализирует деструктивность в развитии современного украинского общества, вызванную политическим кризисом, называет причины появления и особенности протекания политических конфликтов в Украине, характеризует специфику процессов, которые происходят на политическом и на социальном пространстве страны в условиях политической конфликтности, исследует разрушительные последствия конфликтности и предлагает пути решения имеющихся в обществе конфликтов и предупреждения их деструктивных последствий.

Ключевые слова: политический кризис, политическая конфликтность, деструктивные и конструктивные факторы.

Sakhan O.M., candidate of sociological sciences

DESTRUCTIVE VECTOR OF POLITICAL CONFLICT INTO
DEVELOPMENT OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY

An author analyses destructive in development of modern Ukrainian society, which was caused a political crisis, names reasons of appearance and feature of flowing of political conflicts in Ukraine, characterizes the specific of processes which take a place on political and on social space of country in the conditions of political conflict, probes the destructive consequences of conflict and offers the ways of decision of present in society conflicts and warning of them destructive consequences.

Key words: political crisis, political conflict, conflicts, destructive and constructive factors.